

Nulägesanalys av Vårby

En normkreativ intervjustudie

2018-12-18

white

Studien är genomförd av White arkitekter på uppdrag av Huddinge kommun under hösten 2018.
Beställare: Sandra Bratt, Strategiska sektionen, Kommunstyrelsens förvaltning, Huddinge kommun.

Konsultgrupp:
Viktoria Walldin, uppdragsledare och ansvarig specialist
Malin Romo, handläggare
Teresa Lindholm, specialist

Bild: Lekpark (Huddinge kommuns hemsida)

Innehåll

1. SAMMANFATTNING **4**

2. INLEDNING **6**

Syfte och upplägg
Metod och genomförande
Centrala begrepp
Rapportens disposition

3. PLATSBESKRIVNING **10**

Kort historik
Vårby i siffror

4. RESULTAT **14**

Identitet
Sammanhållen stad
Vardagsliv
Samspel
Ett normkreativt perspektiv

5. SLUTSATSER OCH REKOMMENDATIONER **32**

6. REFERENSER **36**

BILAGOR **38**

Intervjumall

Sammanfattning

1.

I samband med att Huddinge kommun tar fram en utvecklingsplan för Vårby har White Arkitekter fått i uppdrag att genomföra en nulägesanalys, som motsvarar det första steget i en social konsekvensanalys. Analysen ska utgå från ett normkreativt perspektiv och baseras på kriterier från Göteborgs stads modell för social konsekvensanalys (se sid7).

Arbetet bygger huvudsakligen på etnografiskt fältarbete med observation och intervjuer som främsta metod. Studien inbegriper Vårby med har en tyngdpunkt på Vårby gård. Totalt har 4 fokusgrupper och 11 djupintervjuer genomförts med sammanlagt 34 personer, varav 19 kvinnor och 15 män. Bland informanterna finns både ungdomar, vuxna, näringsidkare, föreningsaktiva och personal från lokala verksamheter. Det kvalitativa materialet kompletteras även med relevant forskning, statistik och andra fakta om Vårby.

Av materialet framgår tydligt att Vårby uppfattas som en bortglömd och nedprioriterad plats. Många anser att bristen på mer omfattande satsningar vad gäller den fysiska miljön är ett stort problem, särskilt situationen i centrum. Samtidigt finns det många som tycker om Vårby och beskriver en stark gemenskap. Områdets största tillgång är närheten till vatten och grönska. Vårbybadet eller "stranden" är en av de absoluta favoritplatserna men den behövs tas om hand bättre.

Centrumbyggnaden är otillgänglig och sliten med många baksidor och tomma lokaler. Utbudet av kommersiell service är otillräckligt och flera av småföretagarna beskriver sin situation som ohållbar. Vidare är framkomligheten begränsad till följd av stora nivåskillnader. Även om många känner sig trygga i Vårby finns det problem med otrygghet och centrum är en av de platser som pekats ut som problematisk.

Det handlar dels om sociala faktorer som kriminalitet och stora grupper av pojkar/män som hänger i centrum. Men det handlar också om en fysisk utformning med få "ögon på platsen", få (synliga) målpunkter, bristande överblick och obefolkade offentliga rum. I kombination med dålig skyltning gör utformningen av bebyggelse och gaturum att det är svårt att hitta i området. Trafiksepareringen underlättar barns mobilitet men skapar också otrygga platser.

Motorvägen E4/E20 är en tydlig barriär som i kombination med otrygga gång- och cykeltunnlar samt få bussavgångar gör det svårt att ta sig till angränsande Vårby Haga/Masmo. Inom Vårby utgör dalgången "Ravinen" en barriär som begränsar möjligheterna till gena färdvägar. Själva bebyggelsestrukturen gör också att det saknas "genvägar" och man tvingas istället ta sig runt stora delar av området.

Bostadsbeståndet i Vårby är mycket ensidigt med en övervägande andel hyresrätter samt en brist på både mindre och större lägenheter. Utbudet av samhällsservice är relativt stort och möjligheter till rekreation, idrott och fysisk aktivitet är goda. Tillgången till konst- och kulturupplevelser är däremot relativt begränsad.

Många upplever det offentliga rummet som mansdominerat. För vuxna saknas mötesplatser nästan helt och de få som finns domineras av män. Därför framförs upprepade önskemål om en mötesplats särskilt för kvinnor. Av tillgänglig statistik kan vi även dra slutsatsen att flickor är underrepresenterade på fritidsgården, fotbollsplanen, skateparken och i idrottshallen.

Även barn i ålderskategorin cirka 9-13 år saknar platser att vara på. Många av de populäraste mötesplatserna är säsongsberoende, tillfälliga eller för en relativt avgränsad målgrupp. Det gör att det finns få överbyggande

mötesplatser som fungerar hela året. ABF är en viktig aktör men begränsas av små och icke-ändamålsenliga lokaler. Överhuvudtaget skapar bristen på lokaler stora svårigheter för föreningslivet.

I Vårby finns mycket potential. Ett bra läge nära kommunikationer, grönska och vatten samt gles bebyggelse skapar goda förutsättningar för förtätning. Då blir det viktigt att sträva efter en mer varierad sammansättning av bostäder för olika målgrupper och ekonomier. Den utvecklingsplan som tas fram bör även bidra till en gatu- och bebyggelsestruktur som ger bättre siktlinjer, fler målpunkter, ökad orienterbarhet, bättre kopplingar mot omgivningen och fler alternativa färdvägar genom området.

Barns platser och mobilitet bör prioriteras liksom en mångfald av offentliga rum med olika karaktär. För att ta tillvara områdets främsta tillgångar rekommenderas även en ny strandpromenad och ett parkstråk som binder ihop bebyggelsen med vattnet.

Slutligen blir det viktigt att utveckla centrum, arbeta normkreativt vid programmering och gestaltning av offentliga rum och tillföra mötesplatser av olika slag. Här behövs både överbyggande mötesplatser och separatistiska rum för specifika grupper, till exempel kvinnor. För detta krävs lokaler för både kommersiell, offentlig och föreningsdriven verksamhet. En ny centrumbyggnad som samspekar med de offentliga rummen är en högprioriterad fråga med potential att tillföra många viktiga värden i området.

Inledning

2.

Vad handlar det om?

I samband med att Huddinge kommun tar fram ett nytt planprogram för Vårby gård har White Arkitekter fått i uppdrag att genomföra det första steget av en social konsekvensanalys med ett normkreativt perspektiv. I detta inledande kapitel beskrivs uppdragets syfte, upplägg, metod och genomförande, ett antal centrala begrepp och rapportens disposition.

SYFTE OCH UPPLÄGG

En social konsekvensanalys (SKA) omfattar normalt tre steg: 1) nulägesanalys, 2) åtgärdsförslag och 3) konsekvensanalys av de föreslagna förändringarna. Uppdragets syfte är med andra ord att genomföra en nulägesanalys, som presenteras i föreliggande rapport. En nulägesanalys handlar om att inventera sociala värden på en plats eller i ett område; vilka är de främsta kvaliteterna och vilka problem eller utmaningar kan vi se? I detta fall adderas även ett normkreativt perspektiv, som ska ligga till grund för analysen. Att ta hänsyn till många olika grupper och behov bör alltid vara en självklar del av sociala analyser men med ett uttalat uppdrag att tänka normkreativt ges analysen ytterligare skärpa och fokus.

Steg 2 i den sociala konsekvensanalysen motsvaras av den utvecklingsplan som arbetas fram

parallellt med analysarbetet och kontinuerligt stäms av mot den kunskap som tas fram.

Analysen utgår från Göteborgs stads modell för sociala konsekvensanalyser, som bygger på fyra bärande teman:

Sammanhållen stad – riktar fokus mot frågor som berör sociala och rumsliga sammanhang/kopplingar och stråk/funktionsblandning/lokalisering av offentliga funktioner/orienterbarhet

Samspel – riktar fokus mot frågor som berör möten, utbyte och kontakter i privata och offentliga rum/delaktighet och lokal förankring/social sammanhållning, tillit och gemenskap

Vardagsliv – riktar fokus mot frågor som berör användning av området/lokalisering/utbud av service och aktiviteter som svarar mot olika behov och livssituationer/tillgänglighet, räckvidd och närhet/trygghet och hälsa

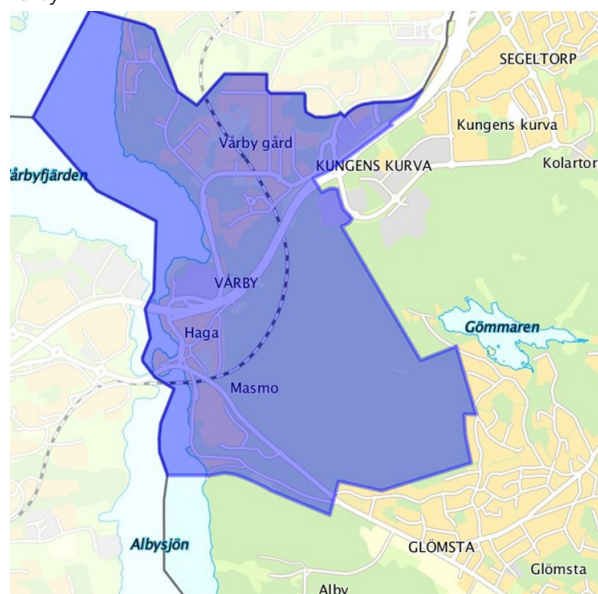
Identitet – riktar fokus mot frågor som berör områdets karaktär och identitet/historia, berättelser, erfarenheter och minnen/tillhörighet och delaktighet/attraktivitet

Insamlingen av materialet liksom analysen har strukturerats utifrån dessa fyra temana och motsvarande rubriker i resultatdelen. För att öka läsförståelsen ytterligare ges en mer utförlig introduktion till varje tema i respektive avsnitt. I modellen för social konsekvensanalys ingår även fem skalnivåer: Byggnaden/Platsen, Närområdet, Stadsdelen, Staden och Regionen. De olika skalnivåerna lyfts inte fram under särskilda rubriker men berörs fortlöpande i texten där det är relevant. Ibland riktas fokus mot specifika platser eller delar av Vårby men kommundelen relateras också till sin vidare omgivning i Huddinge kommun och Storstockholm. Medan *stadsdelen* avgränsas som Vårby gård får skalnivåerna *staden* och

Huddinge kommun

Vårby

regionen representeras av Huddinge kommun och angränsande orter i Stockholmsområdet.

SKA-modellen med dess bärande teman och skalnivåer sammanfattas i en matris. Till matrisen adderar vi temat normkreativ stadsplanering som riktar särskilt fokus mot reflekterande frågor kring normer för planeringen och olika gruppers behov.

I avsnittet "Centrala begrepp" förklaras begreppet normkreativ stadsplanering närmare.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Arbetet med nulägesanalysen bygger huvudsakligen på etnografiskt fältarbete med observation och intervjuer som främsta metod. Det innebär att vi spenderar tid på platsen för att se och prata med människor. Det finns många olika sätt att genomföra samtal, från den snabba genskjutsintervjun "på stan" till mer utförliga djupintervjuer och intervjuer i grupp, så kallade fokusgrupper. Vidare kan samtalen vara mer eller mindre

strukturerade, från det helt informella och fria samtalet till intervjuer som följer ett på förhand formulerat frågeformulär från början till slut.

I detta arbete har vi använt oss av en kombination av djupintervjuer och fokusgrupper med olika målgrupper och nyckelpersoner i området. Samtalen har varit semi-strukturerade vilket innebär att de byggts på ett frågeformulär som tagits fram med utgångspunkt i SKA-modellen men även tillåtit spontana följdfrågor och andra friare moment.

Den ursprungliga tanken var att genomföra fyra fokusgrupper med målgrupperna lokala företagare, föreningar verksamma i Vårby, ungdomar och lokala verksamheter inom kultur och offentlig service. Av diverse praktiska skäl fick samtalen med företagare istället genomföras som enskilda intervjuer och fokusgruppen med lokala verksamheter delades upp i två fokusgrupper. Totalt genomfördes:

- 1 fokusgrupp med personal från

biblioteket i Vårby

- 1 fokusgrupp med personal från ABF i Vårby
- 1 fokusgrupp på fritidsgården i Vårby med flickor 7:e klass
- 1 fokusgrupp med representanter för föreningslivet i Vårby
- 5 djupintervjuer med lokala företagare
- 6 djupintervjuer med sakkunniga nyckelpersoner

De föreningar som är representerade är Vårby gårds scoutkår, Vänsterpartiet, Nattvandrarerna i Vårby, Verdandi och båtklubben Vårby Nautiska sällskap. De fem företagarna är Vårby Grillen, Vårby Café, Vårby Spel & Tobak, Apoteket i Vårby och Vårby fothälsa & skönhet. De intervjuade nyckelpersonerna är personer med särskild kännedom om Vårby, bl.a. lokala eldsjälar och tjänstepersoner i Huddinge kommun.*

För att inte utlämna intervjuade är de mestadels avkodade med undantag för ålder och genus.

Studiens fokus på Vårby gård snarare än Mäsmo som också ligger i Vårby har ett ursprung i att nyckelpersoner

*Haddy Johansson (även kallad Mama Africa), tidigare verksam vid fritidsgården Annexet arbetar numera på ABF med Språkcafé. Galip Bozkurt, föreningsassistent ABF, Imam och verksamhet i VISUK – Vårby Gårds islamiska ungdoms- och kulturförening. Marcel Moritz, utvecklingsledare Huddinge kommun. Carlos Rojas, analyschef på Sweden Research, uppvuxen i Vårby. Evy Wallin, enhetschef för fritidsgården Vårby Ungdom.

och föreningar främst fanns i Vårby gård. Alla deltagare har dock en relation till hela området liksom när-områdena.

Totalt deltog 34 personer i ett åldersspann från 14 till 63 år med viss tyngdpunkt på ungdomar 14-16 år. Bland ungdomarna finns 8 flickor och en pojke. I övrigt fördelar sig informanterna relativt jämnt med ett något mindre antal i ålderskategorierna 30-39 respektive 60-69 år. Bland informanterna finns 19 kvinnor och 15 män, vilket motsvarar 56 respektive 44 procent. Som framgått dominerar flickorna bland de yngre medan könsfördelningen bland företagare, föreningar och verksamheter var relativt jämn. Utöver det kvalitativa materialet bygger analysen även på statistik, relevant forskning och andra fakta om Vårby, t.ex. kring ortens historia och bebyggelse.

CENTRALA BEGREPP

Centralt i uppdraget är att analysen ska utgå från ett normkritiskt eller normkreativt perspektiv. Att arbeta normkritiskt innebär att kritiskt granska de normer som formar samhällslivet. I begreppet norm ligger en uppfattning om vad som är det "normala", som sällan är tydligt artikulerad eller helt medveten. De grupper som utgör normen finns ofta på positioner med mer makt och inflytande i samhället, vilket ger dem ett tolkningsföreträde och därmed möjlighet att definiera hur verkligheten beskrivs. Det leder generellt till att andra grupper och behov exkluderas, marginaliseras och osynliggörs.

*Att arbeta **normkritiskt** inom stadsplanering* innebär med andra ord att synliggöra och ifrågasätta de normer som många gånger styr planeringen. Ett exempel är hur bilen länge varit prioriterad i utformningen av våra städer samtidigt som människors sätt att transportera sig uppvisar

tydliga mönster utifrån både ålder och kön. Medan vuxna män i hög grad är bilburna tar sig kvinnor och barn oftare fram till fots eller med cykel och kollektiva färdmedel.

*Att arbeta **normkreativt** inom stadsplanering* innebär att utifrån den normkritiska analysen ta fram kreativa lösningsförslag som utjämnar skillnader och skapar mer jämlika och inkluderande städer. I resultatdelen där nulägesanalysen presenteras har vi därför valt att använda begreppet normkritiska perspektiv medan vi i rapportens avslutande del med rekommendationer väljer att tala i termer av normkreativ stadsplanering.

Ett av SKA-modellens fyra teman är "Samspel", som handlar om dialog, lokal förankring och möten i staden. Som ett stöd i analysen används därför olika varianter av begreppet socialt kapital. Så som begreppet definieras av den amerikanske statsvetaren Robert Putnam kan det något förenklat beskrivas som de sociala banden eller tilliten mellan människor. Ju mer kontakt vi har med varandra desto större är chanserna att också känslan av tillit ökar.¹ Naturligtvis finns det möten som leder till konflikt men utan några möten alls finns få förutsättningar att bygga förtroendefulla relationer.

Putnam skiljer också mellan olika former av socialt kapital:

Sammanbindande socialt kapital

– sociala band, tillit mellan människor inom samma grupp eller nätverk

Överbryggande socialt kapital

– sociala band, tillit mellan människor från olika grupper eller nätverk

Länkande socialt kapital

– sociala band, tillit mellan någon typ av maktcentrum och dess "klienter", t.ex. mellan kommunen och dess invånare.²

Det sociala kapitalet brukar ibland beskrivas som trådarna i samhällsväven eller det "kitt" som håller oss samman. Planeringen av den fysiska miljön kan bidra till att främja socialt kapital i olika former, till exempel genom att skapa mötesplatser, attraktiva målpunkter och goda kopplingar mellan olika delar av en stad eller stadsdel. Vilken typ av mötesplatser finns i Vårby? Vem riktar de sig till? På vilket sätt underlättar eller försvårar den fysiska miljön möten mellan människor i stadsdelen? I en social analys där det normkreativa perspektivet är centralt blir det särskilt relevant att rikta fokus mot överbyggande mötesplatser där olika grupper kan känna sig inkluderade och få möjlighet att möta varandra.

RAPPORTENS DISPOSITION

Efter inledningen följer ett kapitel med en kortfattad platsbeskrivning som sätter in den efterföljande analysen i sitt historiska, rumsliga och sociala sammanhang. Analysen av det insamlade materialet presenteras i resultatkapitlet, som till stor del struktureras utifrån SKA-modellens fyra teman. I det avslutande kapitlet är ambitionen att sammanfatta och dra slutsatser utifrån de resonemang som förts, lämna rekommendationer för det fortsatta arbetet och tydliggöra vad som blir särskilt viktigt att fokusera på utifrån ett normkreativt perspektiv.

¹ Putnam, R (1993).

² Gittel, R & Vidal, A (1998).

Platsbeskriving

3.

Vad vet vi om Vårby?

Vårby är en av sju kommundelar i Huddinge kommun, som ligger längs med tunnelbanans röda linje söderut. I norr gränsar Vårby mot Vårberg i Stockholms kommun, i nordöst ansluter kommundelen Segeltorp och i syd kommundelen Flemingsberg. I syd- och nordväst gränsar Vårby mot Mälaren och Albysjön. I Vårby ingår delområdena Vårby gård och Vårby Haga, som också kallas Masmö och har en egen tunnelbanestation med samma namn. Ytterligare en station längre ut på röda linjen befinner vi oss i Botkyrka kommun.

KORT HISTORIK

Vårby är rikt på fornlämningar som visar att det bodde människor här redan för 4000 år sedan. Strandlinjen låg då 30 meter högre än idag, vilket gav landskapet en skärgårdskaraktär. Namnet Vårby har med "vardher", vakthållning, att göra. Under forntid och äldre medeltid höll man vakt vid fjärden och tände vid behov en så kallad vårdkase på berget, som en varningssignal när fiender närmade sig. Vårdkasan används än idag som symbol i Huddinges kommunvapen. Även Vårbyskatten som gömdes i trakten på 900-talet vittnar om oroliga tider och innehåller arabiska mynt, orientaliska smycken och många andra silverföremål.

I slutningen intill Vårbyfjärden har det sedan forntiden funnits bebyggelse. I början av 1700-talet uppfördes en ny huvudbyggnad till godset Vårby

gård, där det år 1744 bodde drygt 100 personer. Till gården hörde också brygghus, bagarstuga, smedja, hönshus, kalkonhus och en stor trädgård med frukter, bär, kryddor, humle, en karpdamm och ett växthus med sydländska träd och buskar. Huvudbyggnaden användes mellan 1928 och 1931 som restaurang och 1938 öppnades istället ett konvalescenthem för lungsjuka. Idag finns ingen av gårdens byggnader kvar men en del av den gamla trädgården används som odlingslott av dagens Vårbybor.

Under 1700-talets första hälft drack man brunn vid Vårby källa, vars vatten ansågs förebygga och bota sjukdomar av olika slag. I början av 1900-talet anlades här en mineralvattenfabrik kallad Vårby Bryggerier, som senare förvärvades av Spendrups Bryggerier. Vattnet från Vårby källa användes länge

i dryckesproduktionen, som slutligen upphörde 2013.

Med den så kallade Vårbyaffären 1963 övergick Vårby gårds mark från Stockholms stad till Huddinges ägo. Dagens bebyggelse tillkom som en del av miljonprogrammet i samband med att kommunfullmäktige i Stockholm fattade beslut om att dra tunnelbanan ut till Norsborg. Tunnelbanestationen Vårby gård invigdes 1972. Enligt tidens modernistiska ideal är stadsdelen trafikseparerad och bebyggd med lamellhus och loftgångshus, till största delen med två till fem våningar.

I Vårby finns ett lokalt stadsdelscentrum som invigdes den 29 november 1973, vilket även kom att fungera som den officiella invigningen av själva stadsdelen.³

I centrumbyggnaden - som ägs av

³ Uppgifterna är hämtade från Wikipedia.

fastighetsbolaget Balder - och på torget utanför finns: ett antal kommersiella verksamheter, lokaler där ABF driver verksamhet samt Vårbyhuset med Vårbyskolan, biblioteket, fritidsgården och en simhall som drivs på entreprenad åt kommunen. Entréerna till fritidsgården och simhallen ligger dock på Vårbyhusets baksida, som vetter bort från torget.

I stadsdelen finns även flera skolor och förskolor, en familjecentral med BVC och öppen förskola, en vårdcentral i Masmö och ett privat äldreboende.

Till de offentliga mötesplatserna utomhus hör en 11-mannafotbollsplan och flera relativt nyanlagda platser som skateparken från 2015, en temalekplats från samma år och en Dansbanan från 2017. I avsnitten "Vardagsliv" och "Samspel" beskrivs utbudet av service och mötesplatser närmare.

Hösten 2018 pågår planerna för ett nytt område vid vattnet (Vårby Udde), utvecklat av Magnolia Bostad. Kommunstyrelsen i Huddinge har också lämnat ett positivt planbesked till Balder för en ny centrumanläggning i Vårby, som innebär att den gamla byggnaden rivs. Arbetet med en ny detaljplan för centrum kan påbörjas tidigast våren 2019.⁴

VÅRBY I SIFFROR

År 2017 bor 10 767 av Huddinge kommuns drygt 110 000 invånare i Vårby. Av dem har 78% utländsk bakgrund, vilket kan jämföras med

38,9 procent i Huddinge som helhet. När det gäller åldersspridning och könsfördelning överensstämmer Vårby med hela kommunens befolkning i övrigt.

År 2012 var Vårbys bostadssammansättning avseende upplåtelseformen fördelad enligt följande procentandelar i tabell 1.

Av det totala bostadsbeståndet äger det kommunala bostadsbolaget Huga Bostäder AB sammanlagt 1900 hyreslägenheter. Normhyran för lägenheterna ligger år 2018 mellan 929-1055 kr per kvadratmeter om året, vilket är en bit under medel och nästan hälften av hyran för en nyproducerad lägenhet i Stockholms kommun.

För att få ett hyreskontrakt hos Huga Bostäder krävs en årsinkomst på lägst 3,5 gånger årshyran och försörjningsstöd accepteras inte som inkomst. I tabell 2 redovisas fördelningen av bostäder utifrån antal rum år 2012.

Av tabellen framgår att andelen bostäder med 2-3 rum och kök är förhållandevis stor i jämförelse med snittet i Huddinge kommun medan andelen mindre och större lägenheter istället är ganska liten.

Utbildningsnivån i Vårby är lägre än i Huddinge kommun som helhet. Värdena i tabell 3 anges i procentandelar och de två nedre raderna avser betygen hos elever som går ut nionde klass.

Tabell 1 Bostads-sammansättning	Äganderätt	Bostads-rätt	Hyresrätt
Vårby	1,4	14,5	84,1
Hela kommunen	38,8	20,9	40,3

Tabell 2 Bostadsbestånd	Vårby (%)	Huddinge (%)
1 rum med eller utan kök	11,8	10,7
2 rum och kök	31,6	19,6
3 rum och kök	42,5	26,9
4 rum och kök	11,2	18,6
5 eller flera rum och kök	2,7	22,4
Uppgift saknas	0,2	2,3

Tabell 3	Vårby	Huddinge
Enbart förgymnasial utbildning	24	13,3
Eftergymnasial utbildning (<3år)	14,8	25
Grundläggande behörighet till yrkesförberedande gymnasieprogram	57,1	90
Godkänt betyg i alla ämnen	53,1	82,7

⁴ Uppgifterna är i huvudsak hämtade från Huddinge kommuns hemsida.

Även när det gäller mått som öppen arbetslöshet och medelinkomst per år i ålderskategorin 25-64 år finns skillnader mellan Vårby och kommunen som helhet. Som framgår av tabell 5 har Vårbyborna en lägre genomsnittlig årsinkomst och en högre öppen arbetslöshet än Huddingeborna generellt. Samtidigt har ungdomsarbetslösheten i Vårby sjunkit markant från 2016 till maj 2018, vilket kan jämföras med andra områden i Huddinge som kämpar med en stigande andel arbetslösa ungdomar.

Valdeltagande är en annan viktig indikator som hänger samman med välfärd och social hållbarhet. I riksdagsvalet 2018 varierar valdeltagandet i Vårbys olika valdistrikt mellan knappt 60 % i Vårby gård östra och drygt 71% i Myrstugeberget, vilket är klart lägre än snittet i Huddinge kommun och riket på knappa 85 % respektive dryga 87 %. Sedan valet 2014 har valdeltagandet sjunkit med några procent i nästan samtliga av Vårbys valdistrikt samtidigt som hela rikets siffra ökade.

Faktorer som arbetslöshet, inkomst och känsla av delaktighet i samhället har starka samband med hälsa. Ohälsotalet⁵ i Vårby är högt både i jämförelse med hela Huddinge kommun och flera av Stockholms stadsstadsdelar. I tabell 6 redovisas siffror från år 2016.

I synnerhet kvinnors ohälsotal sticker ut i Vårby med 39 dagar jämfört med männens 28 dagar.⁶ År 2015 var endast 5 % av högstadiesflickorna i Vårby aktiva i en idrottsförening, vilket inte bara är lågt i förhållande

till övriga Huddinge utan lägst i hela riket. Även killars deltagande i föreningsidrotten är lågt i förhållande till övriga Huddinge kommun. Andelen barn i Vårby som är inskrivna i den kommunala kulturskolan är lägst i kommunen. Åren 2014-2015 var en pojke från Vårby inskriven medan antalet ökade till 6 pojkar år 2016. Motsvarande uppgifter för flickor i Vårby saknas.

Däremot besöker barn och unga i Vårby öppna verksamheter som fritidsgårdar och bibliotek i högre utsträckning än i många andra kommuner, vilket delvis kompenserar för deras lägre andel inom den organiserade idrotten och kulturskolan. Forskning visar att det finns ett klart samband mellan graden av deltagande i olika kultur- och fritidsaktiviteter och hushållens ekonomiska resurser. Det gör att mönstret från Vårby går igen i andra stadsdelar med liknande socioekonomiska förhållanden runt om i landet.

38,3 % av besökarna på fritidsgården i Vårby var år 2016 flickor, vilket är något lägre än tidigare år. Att andelen flickor är mindre än andelen pojkar är inte unikt för Vårby, utan även det ett generellt mönster i hela landet med en andel pojkar som inte sällan uppgår till cirka 70-80 procent. Sett från det perspektivet framstår könsfördelningen på Vårby fritidsgård som relativt jämn.

Tabell 4	Vårby	Huddinge
Medelinkomst	230 500 kr	343 900 kr
Öppen arbetslöshet	6,7%	3,6%

Tabell 5	Vårby	Huddinge	Skärholmen	Södermalm
Ohälsotal	33,4	20,4	26	15,5

⁵ Antalet utbetalda sjukdagar från försäkringskassan per person och år.

⁶ Utöver Huddinge kommuns områdesdata kommer uppgifterna från Stockholm stads "Fakta om Stockholm – ohälsotal i Stockholm".

Resultat

4.

Vad har vi lärt oss om Vårby?

I detta kapitel presenteras analysen av det insamlade materialet. Analysen struktureras utifrån SKA-modellens fyra teman identitet, sammanhållen stad, vardagsliv och samspel. Därtill kompletteras kapitlet med ytterligare ett avsnitt som utgår från ett normkritiskt perspektiv.

IDENTITET

Detta tema närmar sig begreppet identitet från två håll. Dels handlar det om den fysiska miljöns karaktär. Hur ser det ut – vad är utmärkande för platsen? Dels handlar det om människors självbild, som ofta hänger nära samman med plats och miljö. Vad betyder det att bo eller vara uppvuxen på en viss plats? Vem gör det mig till? I denna mer subjektiva innebörd av identitet finns också kopplingar till begrepp som hemkänsla, tillhörighet, delaktighet och trivsel. Genom levda erfarenheter och i samspel med andra människor i närmiljön skapas en kollektiv inifrån-bild av en plats. Samtidigt finns också en utifrån-bild som formas av omvärldens sätt att beskriva platsen, exempelvis i media, forskning, myndighetsdokument, vardagliga samtal och "skvaller". För att planeringen av den fysiska miljön ska kunna bidra till en positiv inre och yttre identitet krävs god

kännedom om den lokala självbilden och vardagslivet på platsen. Både sociala förhållanden och delar av den byggda miljön kan fungera som bärare av platsidentitet.

Inifrån-bilden: En komplex historia

Den bild som framträder i våra samtal med boende och verksamma i Vårby är komplex – å ena sidan ganska samstämmig, å andra sidan motsägelsefull. De flesta säger ungefär samma saker men deras berättelser rymmer en tydlig spänning, mellan kärleken till hemorten och de problem man också upplever.

Ett återkommande tema i berättelserna beskriver Vårby som en bortglömd, underprioriterad och stigmatiserad plats. Det är en plats som omvärlden ser ner på och som beslutsfattare på olika positioner struntar i och är ovilliga

"Kommunen har glömt bort Vårby. De fokuserar bara på Huddinge centrum."

(Pensionär)

att satsa på. Det finns mycket fint i Vårby men centrumet är slitet och tråkigt med lokaler som gapar tomma och en utformning som bara tycks bestå av baksidor åt alla håll. Centrum är en liten del av Vårby men det är det första som möter när man kommer ut från tunnelbanan och bidrar därför till en negativ bild av platsen, anser man. Till det fina och positiva hör läget vid vattnet, de gröna omgivningarna och stranden. Stranden och Vårbyhallen är populära platser som betraktas som tillgångar i området, men de behöver tas omhand bättre. I dagsläget är det både slitet och skräpigt. Andra positiva aspekter med Vårby är den mångkulturella

befolkningen, att området är så gott som bilfritt och den låga bebyggelsen som gör att många upplever Vårby som "litet och mysigt".

På frågan om vem som är "den typiske Vårbybon" svarar så gott som alla att det är en "invandrare", i första hand från Turkiet, Irak eller Iran enligt några. Andra lyfter fram mångfalden bland de boende med rötter på många olika platser i världen.

Mot bakgrund av att flera informanter upplever de offentliga rummen i Vårby som mansdominerade beskriver de även Vårbybon som en man. Flera betonar att det handlar om en person med begränsade ekonomiska resurser. Någon som haft sina utmaningar i livet och som arbetar hårt för att försörja sin familj, men som ändå är glad och tacksam. Flickgruppen är nogna med att poängtera att den typiske Vårbybon är inkluderande och öppen. "Svenskar" som invandrare från olika länder – alla är välkomna i Vårby.

Många informanter beskriver också Vårbys speciella atmosfär där "alla känner alla". Vårby är "hemma" och den finns en stark känsla av samhörighet. Sammanhållningen och det faktum att man känner varandra bidrar också till en upplevelse av trygghet, som flera informanter vittnar om. Paradoxalt nog beskrivs just otrygghet och allmänt "ungdomshäng" som ett av de stora problemen i området. Även

"Vi är inte så hemliga här. Alla känner alla
Många har bott här länge."

(Pensionär)

Bild: Skyltar i Vårby Gård (Huddinge kommuns hemsida)

om de flesta man möter är vänner och bekanta finns också ett problem med kriminalitet och droghandel. Det berättas att det ofta står stora gäng, ibland upp mot 50 personer, utanför ICA och hänger. De flesta är unga killar som de känner och beskriver som ofarliga men där finns också ett mindre antal äldre, kriminella män, som många är rädda för. Överlag är de med andra ord trygga i Vårby men det finns ett fåtal personer som sprider obehag. Det är sannolikt en beskrivning som ringar in och förklarar det till synes motsägelsefulla - tryggt och otryggt på samma gång.

Ett annat stort problem handlar om bristen på mer omfattande satsningar på den fysiska miljön, framförallt centrumet. Det hänger delvis ihop med den "projektifiering" som några av informanterna nämner. Många positiva projekt har startats i Vårby men problemet är att projekten kommer och går, vilket gör att

insatserna sällan blir en del av mer långsiktiga satsningar.

På frågan om det finns något i Vårby som lockar besökare utifrån till stadsdelen får vi lite olika svar. Vissa har svårt att svara på frågan och kommer inte på så mycket. Andra lyfter fram stranden och kolonilotterna, språkkurserna på ABF, biblioteket och barnkonsten, en kultur- och konstpedagogisk verksamhet för barn på biblioteket i Vårby. Även hamburgerkedjan Max i Masmo lockar besökare från andra stadsdelar liksom Vårby Grillen och Vårby Fothälsa & Skönhet.

Hos flera av dem som intervjuats och särskilt tydligt hos de yngre finns en försiktighet när det gäller att benämna det problematiska. Man är nogna med att betona det positiva och tystar till en början varandra när någon yppar något negativt om Vårby. Kanske är det ett uttryck för en inre ambivalens

och känsla av lojalitet med hemorten. Kanske bottnar det också i den stigmatisering som många beskriver och en oro för att det som sägs ska befästa fördomar och sedan återges på ett allt för stereotypt sätt.

Utifrån-bilden: Mörk och förenklad

Det finns en stor samstämmighet bland informanterna när det gäller hur Vårby vanligtvis beskrivs av utomstående. Det är en bild som oftast är ensidigt negativ och stigmatiserande. Som sådan är den också orättvis och djupt problematisk för Vårbyborna, som hela tiden måste förhålla sig till omvärldens uppfattningar om Vårby och indirekt om dem som bor där. En enkel googlesökning bekräftar också att det allra mesta som skrivs om Vårby i massmedia handlar om fattigdom, kriminalitet, otrygghet och sociala problem av olika slag.

Det finns dock undantag. Södra Sidan-tidningarna är ett exempel där det finns en uttalad ambition att förmedla en mer nyanserad bild av förorten och lyfta positiva händelser. Även kommundidningen Vårt Huddinge verkar ha en liknande strävan. De positiva rösterna är viktiga, som en motvikt till den dominerande mediabilden. Samtidigt kan inte enskilda röster helt väga upp för medierapporteringen i övrigt.

Problemet med stigmatiserande bilder av "förorten" har bland annat behandlats i samhälls- och kulturvetenskaplig forskning inom olika discipliner. Redan 1994 kom etnologen Per-Markku Ristilammis avhandling "Rosengård och den svarta poesin" där mediabilden av Rosengård och liknande platser beskrivs som ett sätt att konstruera "förorten" som motsatsen till det "normala" i det svenska välfärdssamhället. På så vis

⁷Ristilammi, R (1994).

⁸Uppgifterna är hämtade från kansliet på kommunstyrelseförvaltningen i Huddinge kommun.

"Längs med alla orter på röda linjen finns det ingen plats som Vårby! Jag har varit i många orter men det finns inget som är få familjärt som Vårby Gård!"

(Man 28 år)

konstrueras även en bild av Sverige där den problematiske förorten blir ett verktyg i identitetsbygget – genom att peka ut det annorlunda och icke-önskvärda stakas gränsen för vad det svenska samhället är eller bör vara ut.⁷ Även om de problem som beskrivs kan vara både verkliga och viktiga att uppmärksamma leder ensidigheten i rapporteringen till att förstärka utanförskapet, snarare än att bidra till lösningar.

Utifrån-bilden av en plats är den bild som finns i omvärlden och skiljer sig sannolikt alltid från inifrån-bilden i någon mån, eftersom den till stor del bärs upp av människor som inte bor där. Samtidigt finns en påtaglig skillnad mellan olika stadsdelar när det gäller i vilken mån invånarna har positioner inom politik och samhällsliv som ger dem möjlighet att vara med och forma den bild som sprids av deras hemort.

I Huddinge kommun är endast två av totalt 96 ledamöter och ersättare i kommunfullmäktige bosatta Vårby, varav en är ersättare. Samma person som är ordinarie ledamot i kommunfullmäktige är även ersättare i kommunstyrelsen och tillika den enda av samtliga 30 ledamöter och

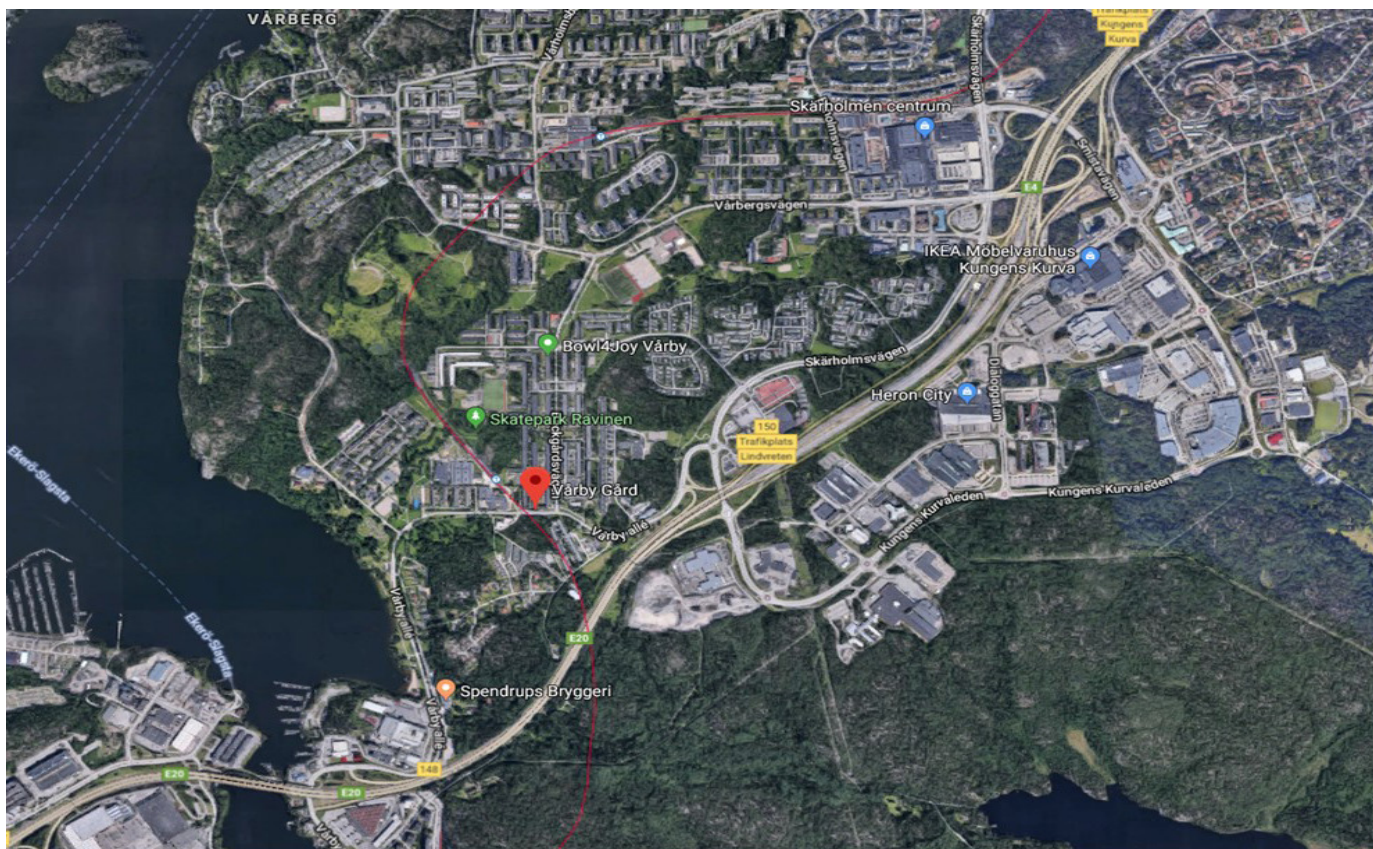
ersättare som är bosatt i Vårby. Hur representationen ser ut i nämnderna och bland kommunens tjänstepersoner centralt och på chefsnivå saknas det uppgifter om, men sannolikt finns ett liknande mönster.⁸

Även om kommunens politiker generellt sett inte har några formella uppdrag att representera olika kommundelar kan vi ändå dra slutsatsen att erfarenheterna av att leva i Vårby är klart underrepresenterade i två av Huddinges viktigaste politiska organ. Det kan i sin tur ha betydelse för informanternas upplevelser av att inte riktigt räknas och prioriteras.

Vägen framåt: Vad behöver Vårby?

På frågan om vad Vårby behöver för att utvecklas svarar det stora flertalet tveklöst att man behöver ett nytt centrum. I enlighet med Balders förslag förespråkar flera av dem att det befintliga centrumet rivs och ersätts med ett nytt.

Flera intervjupersoner menar att det finns mycket outnyttjad potential i Vårby med det fina läget nära kommunikationer, vatten

Karta: Vårby Gård

och grönska. Som en person påpekar finns det särskilt goda förutsättningar för förtätning, eftersom Vårby är glest bebyggt och skulle behöva en större variation ifråga om bebyggelsekaraktär, upplåtelseformer, boendetyper och bostadsstorlekar. Det ger bland annat en möjlighet att komplettera dagens låga bebyggelse med högre hus som kan få en vacker utsikt över vattnet, utan att bygga bort den relativt intima skalan. Fler bostäder skulle även ge ett större kundunderlag och skapa bättre förutsättningar för lokal service i ett befolkat och tryggt centrum. För att ytterligare öka kundunderlaget förespråkar några av företagarna att Vårby gård knyts närmare Vårby Haga/Masmo, med fler och bättre kopplingar.

En av informanterna påpekar också att man skulle behöva utveckla de

gröna ytorna, för att få till en bra blandning av natur och mer planlagda grönområden av parkkaraktär. Här hänvisas bland annat till en idé om ett nytt parkstråk i Vårby från Huddinges översiktsplan 2030, som ännu inte blivit av.

När det gäller Vårby finns en tendens till att planer förblir just planer medan de konkreta utvecklingsprojekten pågår på annat håll, menar samma person. Flera mindre satsningar på avgränsade platser har gjorts men i praktiken saknas ett större grepp som kan påverka stadsbilden på ett mer genomgripande sätt. Slutligen lyfter några informanter även fram ångbåtstrafiken till Birka vid bryggan i Vårby som en potentiell utvecklingsfaktor, som få människor känner till.

”Fördomarna om Vårby är orättvisa. Många pratar om Vårby - alla vet hur det är - men ingen har varit där. Vårby är Världens snyggaste person med fel kläder på. Och centrumet är en vårta mitt på näsan.”

(Man 50 år)

SAMMANHÅLLEN STAD

Detta tema belyser bland annat att socioekonomisk segregation inom en stadsdel, stad eller region motverkar social hållbarhet. Boendesegregationen bidrar till ökade sociala klyftor, ojämlika livschanser, utanförskap och minskad social sammanhållning. Det är en utveckling som varken är bra för enskilda individer eller för samhället i stort.

Temat handlar också om att tillgängliggöra olika platser och funktioner för fler. Hur kan man bidra till en mer sammanhållen stad genom den fysiska miljöns utformning? Det kan till exempel handla om att bygga bort barriärer och stärka sambanden mellan olika delar i ett område. Genom korsande stråk knyts städer och stadsdelar samman och människor får möjlighet att se och möta varandra. Att göra stråken intressanta och trevliga att använda, till exempel genom belysning, grönska och aktivitet, stärker deras sammanlänkande effekt.

En annan viktig fråga handlar om att undvika en allt för hård funktionsseparering i olika zoner och istället skapa blandning så att olika delar av livet vävs samman; boende, arbete, utbildning, service, kultur och rekreation.

Fysiska barriärer

I Vårby finns flera fysiska barriärer, både naturliga och byggda. Till de naturliga barriärerna hör vattnet i den västra delen, naturreservatet Gömmaren i stora delar av östra Vårby och höjdskillnaderna mellan norra delen av Vårby och Vårberg. Även dalgången Ravinen utgör en barriär, som många beskriver som ett "ingenmansland" som delar området och gör att man tvingas gå omvägar. Till de byggda barriärerna hör framförallt motorvägen E4/E20

"Det finns mycket mentala barriärer. Folk tycker att Vårby är lång bort. Men det är det inte. De har inte ens varit här. Det är bara fördomar. Allt är nära. Stockholm, Skärholmen, Fittja. Tycker att allt hänger ihop. Folk rör sig fritt här. Det är dock svårt att hitta hit. (...) Det är namnen som rör till det. Folk åker till Vårberg. Och när de ska till Masmo åker de hit."

(Kvinna 64 år)

som skiljer södra och norra Vårby åt. Under vägen finns dessutom en gång- och cykeltunnel som många upplever som otrygg. Därmed utgör den ett reellt hinder för rörelserna i området och leder till att många istället väljer att ta omvägen västerut till nästa gångtunnel. Även centrum i Vårby gård karaktäriseras av byggda nivåskillnader som tillsammans med få och otydliga entréer skapar förvirring och gör det svårt att hitta. Bebyggelsestrukturen gör även att det finns få "genvägar". Istället tvingas man ta sig runt stora delar av området.

"Jag går aldrig i gångtunneln – den är hemsk!! (...) Jag får panik i gångtunneln."

(Kvinna i 50-års åldern)

Mentala barriärer

En tydlig mental barriär handlar om att många helt enkelt inte vet var Vårby ligger och förväxlar det med Vårberg. Kommunens geografiska sträckning med Vårby som en liten kil mellan Vårberg i Stockholms stad och Fittja i Botkyrka gör att många Vårbybor inte känner sig som en del av Huddinge. Andra platser än Huddinge centrum känns närmre och många känner sig bortglömda eftersom man upplever att satsningar hela tiden görs någon annanstans, till exempel i Skärholmen/Kungens kurva. Flera informanter nämner även att busstaxan för dem som bor i Vårby blir extra hög då man får passera många zoner för att ta sig till andra delar av Huddinge. Det gör att Vårby känns isolerat och än längre bort.

Den största mentala barriären handlar tveklöst om Vårbys dåliga rykte. Det skapar ett utanförskap hos invånarna och ett socialt avstånd, som gör att människor från andra delar av staden kan dra sig får att åka dit.

”I Vårby är allt nära.
Ta ett steg och du är
framme där du vill vara.”

(Tjej 14 år)

Mobilitet och kommunikation

Liksom många andra områden från samma tid präglas Vårby gård av idén om separering mellan olika trafikslag. Trafiksepareringen är på många sätt en omvänd trafikmaktordning där fotgängare och cyklister ges företräde framför biltrafikens framkomlighet inom stadsdelen. I Vårby finns gott om gång- och cykelvägar som gör det enkelt att ta sig till olika målpunkter, utan att behöva korsa några bilvägar. Det gör även att barnen i Vårby kan gå till skolan själva utan risk för trafikolyckor.

Som framgått är kopplingen till fots och cykel mellan Vårby gård och Vårby Haga/Masmo däremot relativt svag, vilket minskar mobiliteten mellan delområdena. I kombination med att de lokala bussarna går relativt sällan skapar det svårigheter för äldre att ta sig till vårdcentralen i Masmo.

”Det är för få bussar
att ta sig till områden
eller platser jag vill till.
Vi vägrar gå genom
gångtunneln.”

(Pensionär)

Tunnelbanan är den viktigaste kommunikationen till och från Vårby och tar cirka 25 minuter till T-centralen i Stockholm city. Eftersom många upplever Vårby centrum som otryggt finns ett önskemål om ytterligare en tunnelbaneuppgång, som gör att man kan ta sig till sin bostad utan att behöva passera centrum.

VARDAGSLIV

Hur attraktiv och hållbar en stad eller stadsdel är avgörs av hur människor faktiskt använder den. En god stadsmiljö är organiserad så att återkommande behov och sysslor – som att åka till jobbet, handla mat, hämta barn, umgås med vänner, motionera eller delta i kulturella aktiviteter - är lätta att utföra. Ett vardagslivsperspektiv innebär med andra ord att människors vardagliga rutiner och aktiviteter blir utgångspunkt för planeringen. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att människor är olika. Därför bör man sträva efter en variation av verksamheter och platser för olika behov, som prioriteras lika mycket. Det är såväl en fråga om jämställdhet mellan kvinnor och män som om jämlikhet mellan olika samhällsgrupper.

För att en plats ska kännetecknas av ett brett utbud och hög tillgänglighet är två förhållanden centrala: närhet och räckvidd. Närhet utgår från den gående människan medan räckvidd handlar om att tillgängliggöra olika funktioner genom goda kommunikationsmöjligheter, särskilt kollektiva färdmedel.

Trygghet är ytterligare en nyckelfaktor som påverkar människors rörelsefrihet

och därmed tillgängligheten till sådant som handel, service, skola, förskola, grönområden, arbetsplatser, nöjen och kultur.

Boende- och upplåtelseformer

Som framgått domineras Vårby av hyresrätter, där 90-talets våg av omvandlingar aldrig fick samma fäste som i många andra delar av staden. Samtidigt är hyresnivåerna relativt låga, vilket möjliggjort för många hushåll med begränsade ekonomiska resurser att bosätta sig i området. I den västra delen av Vårby och längs med strandremsan på Vårby allé finns även ett mindre antal villor. Bland informanterna finns olika uppfattningar i frågan om hyresbeståndet borde blandas upp med fler bostadsrätter eller inte. Medan vissa menar att Vårby inte är lämpat för fler bostadsrätter anser andra att ett tillskott av bostadsrätter skulle medföra en bättre mix av hushåll med olika resurser. Flera informanter understryker att man överhuvudtaget önskar sig satsningar för att öka områdets attraktivitet och sociala status. Samtidigt finns en grupp med mycket små ekonomiska marginaler som uttrycker en stark oro inför renoveringar och andra satsningar som direkt eller indirekt kan medföra hyreshöjningar.

”De gjorde
omvandlingsförsök till
bostadsrätter men det
gick inte så bra.”

(Kvinna 64 år)

Av intervjuerna framgår att många upplever en brist på mindre och större lägenheter, vilket även bekräftas av tillgängliga siffror över fördelningen av bostadsstorlekar (se sid 12). Eftersom det är mycket svårt att få tag på lägenheter som är större än tre rum och kök finns en utbredd trångboddhet. Den relativa ensidigheten ifråga om bostadsstorlekar medför även att stadsdelen inte understödjer förändrade livssituationer, till exempel familjebildning, tillökning eller separationer. Om den byggda miljön utgår från en bestämd livsfas försvåras vardagslivet för dem som befinner sig i andra faser. För att underlätta vardagslivets för fler behövs därför en större variation av bostadsstorlekar. Det är inte bara en jämställdhetsfråga utan också en fråga om jämlikhet mellan samhällsgrupper, till exempel olika ålderskategorier.

Vem bor i Vårby?

I intervjumaterialet framträder tre huvudgrupper av boende i Vårby:

- (1) De som älskar Vårby och aktivt väljer att stanna eller flytta hit och inte vill bo någon annanstans.
- (2) De som råkat hamna i Vårby för att det finns relativt billiga hyresrätter.
- (3) De som uttryckligen säger sig vilja flytta från Vårby så fort de får möjlighet.

Trots att många tycker om Vårby har den så kallade "lyckoparadoxen" stort genomslag. Det innebär att människor tenderar att flytta till andra områden när de får ekonomiska möjligheter. Flyttrörelserna medför i sin tur att effekterna av lyckade arbetsmarknadsåtgärder och satsningar på utbildning i form av ökad konsumtion och serviceunderlag försvinner från Vårby. Samtidigt får det också sociala konsekvenser när mer välmående hushåll lämnar området, som fylls på av nya hushåll

med svag ekonomi. På så vis blir individernas lycka till områdets olycka.⁹ Här spelar även det ensidiga utbudet av lägenhetsstorlekar liksom problem i skolan och begränsade möjligheter att göra boendekarriär in. Även bland dem som älskar Vårby finns det familjer som skulle flytta om de fick chansen, eftersom de bedömer att uppväxten i Vårby ger deras barn sämre livschanser än på andra ställen.

Entréförhållanden och orienterbarhet

Som framgått är det många som har svårt att hitta till Vårby, som ofta blandas ihop med Vårberg. Väl framme uppstår ytterligare svårigheter då entréförhållandet mot centrum är otydligt med tunnlar och vinklar som gör det svårt att få överblick och orientera sig. Nivåskillnaderna försvårar även vardagen för personer med någon typ av rörelsenedsättning eller för dem med barnvagn, som tvingas ta omvägar och röra sig mellan olika nivåer.

Många besökare har dessutom svårt att hitta ut från centrum och vidare till olika målpunkter eftersom det inte framgår åt vilket håll man ska gå. Biblioteket är lätt att hitta då det ligger mitt emot centrum med en tydlig entré ut mot torget. I övrigt saknas skyltning nästa helt och det finns få tydliga huvudentréer. Det finns till exempel inga övergripande områdeskartor. Istället har de olika bostadsbolagen egna kartor som bara visar det egna bostadsbeståndet.

I kombination med begränsade siktlinjer och en relativt homogen bebyggelse gör otydliga entréförhållanden och bristande skyltning av många målpunkter är svåra att avläsa i stadsrummet. Vissa verksamheter, exempelvis ABF, kräver en mycket hög grad av

lokalkännedom för att hitta till. Även om mycket faktiskt finns i närheten finns en risk att verksamheterna helt försvinner ur människors medvetande. Det riskerar i sin tur att påverka de boendes livskvalitet negativt. Bristen på överblick och svårigheterna att orientera sig kan även bidra till en känsla av otrygghet (se mer om trygghet på sid 25).

"De borde skylta om, det är till och med svårt att hitta till ABF-huset. Alla går fel. Vi har bett om att få en skylt i flera år men vi får inte det."

(Verksam kulturarbetare i Vårby)

"[D]et är inte lätt att hitta i bostadsområdet, allt är för lika. Det kan bli för knepigt, Men det finns mycket folk att fråga. Kanske skulle det finnas bättre skyltning över allting, så att man kunde hitta bättre till saker, som biblioteket till exempel."

(Arbetande i Vårby)

⁹ För mer information se filmen "Verktyg för kunskapsbaserat beslutfattande – Södertörnsanalysen och lyckoparadoxen". Här presenteras analysverktyget Södertörnsanalysen som utvecklats inom ramen för Vinnovaprojektet Södertörnsmodellen där bland annat White och Huddinge kommun samarbetar.

Samhällsservice i Vårby

Som framgått finns ett relativt stort utbud av samhällsservice i Vårby, både i privat och offentlig regi. Här finns tandläkare, familjecentral med BVC och öppen förskola, ett gymnasium, fyra grundskolor, flera förskolor, fritidsgård, bibliotek, ett äldreboende, ett HVB-boende för ungdomar och stödboenden för vuxna i alla åldrar. I Masmo finns även Vårby vårdcentral.

Informanternas beskrivning av skolorna i Vårby är långt ifrån samstämmig. Flera föräldrar beskriver låg- och mellanstadieskolorna som bra men säger samtidigt att deras barn inte går där. Det fria skolvalet verkar alltså ha haft samma effekt i Vårby, som i många andra stadsdelar med liknande socioekonomiska förhållanden. Några informanter menar att det innebär att de lokala skolorna töms på ambitiösa elever och blir stökigare som en följd därav. För de elever som går på skolor inne i stan eller andra delar av Huddinge kan pendlingstiden bli lång och påfrestande, särskilt under rusningstid.

”Det var ett tag sedan jag gick i skolan här. När jag gick här slog de ihop klasser och det blev stökigt. Därför blev det vanligt att alla bytte skola till skolor längre bort. Vid 2006/2007, det var vanligt att man gjorde så då.”

(Kvinna 24 år)

Bild: Vårbyskolan (Huddinge kommuns hemsida)

”Skolan har dåligt rykte. Endast 30–60% behöriga till gymnasiet. Lärare som parerar sina klasser – omöjligt att ge god service.”

(Man 50 år)

De som haft barn eller själva gått i skolan i Vårby innan det fria skolvalet minns skolorna som bra men säger att samma skolor numera har dåligt rykte. Flera intervjupersoner menar att skolorna är rent av undermåliga, med oengagerade lärare och mycket stök. Samtidigt finns det de som berättar om Vårbyskolan som en skola driven av eldsjälar, som gjort mycket för att vända utvecklingen i en mer positiv riktning. Av statistiken (se sid 12) framgår att andelen elever som går ut nionde klass från Vårbyskolan med godkända betyg i alla ämnen är avsevärt lägre än genomsnittet i Huddinge. Dock bör man hålla i åtanke att jämförelsen

till viss del är missvisande eftersom boendesegregationen gör att en större andel nyanlända barn med helt andra förutsättningar kommer till Vårby.

”Lärarna är jättebra, det är vi ungar som är knas.”

(Tjej 14 år)

Vårbyskolan har därtill (speciellt för en ny besökare) ett dunkelt läge och oåtkomliga och otydliga entréer.

Fritidsgården är uppskattad och välbesökt av traktens unga. Den officiella målgruppen är ungdomar 13-19 år men det är inte ovanligt att fritidsgården har betydligt äldre besökare, ibland vuxna män i 30-årsåldern. Samtidigt arbetar man aktivt med att göra gården mer inkluderande och locka fler, särskilt tjejer och HBTQ-ungdomar. Det sker bland annat genom särskilda tjejakтивiteter och HBTQ-certifiering.

Kommersiellt utbud och arbetstillfällen

Det kommersiella utbudet i Vårby är mer blygsamt. Här finns en lokal ICA, ett apotek, torghandel, en pub, ett par restauranger och caféer. Vårby Grillen är en välbesökt lunchrestaurang som uppskattas av många. Däremot råder det delade meningar om Vårby Café. Caféet var enligt flera intervjuade ett välkommet inslag när man öppnade men har med tiden blivit allt mer mansdominerat, vilket gör att många kvinnor känner sig ovälkomna där. Caféägarna vill inget annat än att förnya sig så att de kan få mer gäster men konkurrensen är hård och gästerna alldeles för få. Förnyelse av centrumet ses som en räddning.

På andra sidan Södertäljevägen, där både europaväg E4 och E20 går, finns Erikshjälpen, Max hamburgerrestaurang och flera verkstäder, järnhandel och gym. Gymmet som tidigare fanns i Vårby

”Efter att man har fyllt 19 år då ska man i normala fall jobba eller plugga vidare, det är inte normalt att de ska vilja hänga på en fritidsgård. (...) Det finns inga förebilder här, finns inget föreningsliv. Och satsningarna för tjejerna är VÄLDIGT dåligt.”

(Pedagog i Vårby)

Gårds centrum är saknat av många. Många av informanterna önskar sig också ett bredare utbud av matställen, särskilt de yngre.

Som framgått i tidigare avsnitt uppfattas hela centrum som ett stort problem. Byggnaden är ogästvänlig, svår att hitta in i och det kommersiella utbudet otillräckligt. De intervjuade butiksägarna beskriver i flera fall sin situation som ohållbar. Upprepade gånger har kommun och fastighetsägare utlovat satsningar som inte blivit av, berättar de. Som en följd av löftena har man tagit dyra lån för att kunna investera i lokalerna. Men satsningarna har uteblivit, kundunderlaget sviktar, centrum utarmas och kvar sitter ett fåtal företagare med avbetalningar och räntor.

Utöver det sparsamma utbudet lokalt finns även kommersiell service och arbetsplatser i närliggande områden som Skärholmen och Kungens kurva, vilket delvis är en tillgång för de boende i Vårby. Samtidigt menar

de intervjuade näringsidkarna att det är just närheten till de större handelsplatserna som bidrar till att utarma Vårby centrum. Till skillnad från centrumanläggningen i Vårby sker stora satsningar i Kungens kurva, för att skapa så attraktiva lägen för handel som möjligt.

Rekreation, idrott och kultur

I Vårby är grönskan alltid nära, både parkmiljöer, vardagsnära natur, vatten och naturreservatet Gömmaren med leder som passar för stavgång, skidåkning, löpning och promenader. Vårby scoutkår berättar dock att vissa av stigarna i Gömmaren tagits bort och att det därför blivit svårare att ta sig ut i reservatet från Vårby, men att det fortfarande är välanvänt. Vårbyparken är också populär, bland annat på grund av den nya temalekplatsen med offentliga grillplatser. Andra målpunkter i eller nära grönområden är Korpberget i nordvästra delen av Vårby och Vårbergstoppen som lokalt går under namnet ”Tippen” – ett konstgjort berg bestående av schaktmassor från

Bild: Vårby Ungdom (Huddinge kommuns hemsida)

tunnelbanebygget åren 1966–1982. Tippen ligger 90 meter över havet och har under klart väder en vacker utsikt. Några hundra meter från Tippen, på andra sidan kommungränsen, ligger Vikingaberget som är Stockholms stads högsta naturliga punkt och ett annat populärt rekreationsområde bland Vårbyborna.

Närheten till vattnet har stor betydelse och några informanter nyttjar möjligheterna till kajakpaddling och segling flitigt. Ibland kanske man tar sig en tur med "Birkabåten", ångbåten till vikingastaden Birka med Vårby Brygga som ett av stoppen. Även båtklubben är ett uppskattat inslag som anses bidra till en mer positiv bild av området. Tillgången till grönska och vatten gör att det finns många trevliga promenadstråk i Vårby. Bland favoritstråken nämns ofta sträckan längs med vattnet på Vårby allé och omgivningarna runt båtklubben. Vårbybadet, eller kort och gott "stranden", är mångas favoritplats och något de flesta informanter nämner som en viktig tillgång. Stranden har stor potential att locka besökare till Vårby, om den bara sköttes lite bättre. Flera informanter är besvikna över att stranden inte hålls ren och fräsch,

Bild: Skateparken Ravinen (Huddinge kommuns hemsida)

särskilt de yngre. Därtill önskar man sig generösare öppettider i kiosken vid badet.

Liksom bebyggelsen i övrigt är bostadsgårdarna i Vårby mycket homogena till sin utformning, men de är gröna och välanvända. Dock skulle de behöva utvecklas och tillföras fler kvaliteter för att bli mer funktionella och trivsamma av vistas på. Närheten till mindre grönområden i anslutning till bostaden är däremot god och

fungerar som ett bra komplement till bostadsgårdarna. Möjligheterna till idrott och fysisk aktivitet i olika former är goda. Här finns fotbollsplan, Skateparken Ravinen och Dansbanan. Därtill finns ett välbesökt bowlingcenter och Vårbyhallen, som är en kombinerad simhall och idrottshall. I idrottshallen kan man utöva många olika sporter och här huserar bland andra flickbasketlaget Vårby Gäris. Laget startades som en reaktion mot den rekordlåga andelen högstadietjejer i Vårby som är aktiva i

Bild: Vårby Strand (Huddinge kommuns hemsida)

"Närheten till Gömmarens naturreservat. Men nu har de ju rivit stigarna, det är synd. Andra områden har en liten park. Så är det inte här [i Vårby] haha! Vi har mycket natur."

(Man 30-års åldern)

Bild: Dansbanan (Huddinge kommuns hemsida)

en idrottsförening (se sid 13). Flera av de yngre intervjupersonerna uppger däremot att de saknar ett gym utan åldersgräns.

Kulturutbudet i Vårby är inte särskilt stort. De största och mest välbesökta kulturinstitutionerna är ABF kultur- och bildningscenter, det föreningsdrivna Rasa danscenter och biblioteket där även barnkonsten, en kultur- och konstpedagogisk verksamhet för barn, huserar. På ABF finns språkcafé, danskurser och många andra aktiviteter för allmänheten. Vårbydagen är ett återkommande evenemang som har arrangerats sedan 80-talet och som uppskattas av många. Ett annat liknande evenemang är det årliga nationaldagsfirandet. Flera informanter uppger att man önskar sig fler kulturella händelser av liknande slag i Vårby.

Bland de unga flickor som intervjuats lyfts 127 Festivalen fram som en riktig storfavorit. Festivalen äger rum i Skärholmen två gånger om året, på sommaren och vintern, och har sedan starten 2009 engagerat 250 ungdomar i arbetsgrupper och över

1000 ungdomar som feriearbetare. I Skärholmen finns även en filial till Stockholms stadsteater och Design Lab S. Två hållplatser söderut i Fittja finns Mångkulturellt centrum med utställningshall, konstpedagogisk verkstad och programverksamhet med olika aktiviteter. Som framgått tidigare är det en försvinnande liten andel av barnen i Vårby gård som utnyttjar den kommunala kulturskolan (se sid 13).

Upplevelser av trygghet

Som vi sett är orienterbarheten i området låg, som en följd av homogen utformning, få synliga målpunkter, dålig skyltning och bristande siktlinjer. Överhuvudtaget är målpunkterna få och "baksidorna" många. Det begränsar folklivet och gör att det finns få "ögon på platsen" som kan bidra till trygghet i de offentliga rummen. Trafiksepareringen har sina fördelar, bland annat goda förutsättningar för barns mobilitet. Samtidigt medför den planskilda korsningar i form av tunnlår, som ofta upplevs som otrygga.

Bristande underhåll av gatubelysningen framhålls också som ett problem, som gör att de offentliga rummen upplevs som mörka och

otrygga. Flera informanter menar att just belysning är en fråga som hamnar mellan stolarna hos olika bolag och inte prioriteras. Centrum är ett av de områden som utpekats som mest problematiskt ur trygghetssynpunkt. Vid sidan av den fysiska miljöns utformning och dålig belysning har även sociala förhållanden betydelse i sammanhanget. Ungdomar som hänger i centrum är ett exempel, som framförallt äldre kvinnor lyfter fram som en källa till otrygghet. Några informanter berättar om sammandrabbningar och kriminella aktiviteter som de läst om i tidningen eller hört talas om ryktesvägen. De yngre informanterna är till en början försiktiga med att tala illa om Vårby men slappnar av efter

"Det är inte otryggt i Vårby – snarare tråkigt."

(Man 50 år)

"Det är otryggt i centrum, jag går aldrig i centrum."

(Kvinna 50-årsåldern)

"Vi kämpar för att få [lykt] stolpar. (...) De skiter i att fixa belysning här ut i Vårby."

(Pensionärer)

"Det är dåligt med gatubelysning över hela Vårby."

(Tjejer på fritidsgården, 13-14 år)

ett tag och berättar om problemet med "granatäpplen" (handgranater) som sprängts i centrum. Det är en händelse som uppenbarligen har varit mycket skrämmande.

Ett starkt socialt kapital är också en faktor som påverkar upplevelsen av trygghet. Ju fler människor man känner och litar på desto större trygghet. Flera informanter berättar om en stark social sammanhållning och beskriver Vårby som "en stor familj" där man känner sig hemma och trygg överallt. Det är viktiga värden som motverkar den otrygghet som sociala problem och brister i fysisk utformning, drift och underhåll bitvis medför.

SAMSPEL

Detta tema riktar uppmärksamheten mot vikten av att människor möts och hur stadsmiljön kan skapa förutsättningar för möten. Sociala kontakter är ett grundläggande mänskligt behov som inte bara bidrar till välbefinnande, hälsa och delaktighet utan lägger också grunden för ett socialt kapital. Det har stor betydelse för våra upplevelser av trygghet och trivsel och ökar vår kapacitet att organisera oss kring gemensamma intressen. När människor med olika bakgrund, livsvillkor, intressen och åsikter möts skapas även möjligheter till utbyte och lärande, en typ av "samspelsintegration".

Korsande stråk och attraktiva platser i det offentliga rummet där människor vill uppehålla sig skapar förutsättningar för möten, integration och socialt kapital. Icke-kommersiella mötesplatser, grönområden och vatten där användningen är gratis är särskilt viktiga i stadens offentliga rum. Ytterligare en viktig aspekt av temat samspel handlar om

hur kommunen och andra viktiga aktörer för dialog och tar tillvara det engagemang som finns i civilsamhället.

Dialog och föreningsaktivitet

På frågan om hur kommunen för dialog med de boende i Vårby får vi inte så många svar, helt enkelt eftersom de flesta säger att de inte vet. Sannolikt förekommer det ändå dialog i olika former då och då, kanske kopplat till specifika verksamheter och brukargrupper eller i samband med särskilda projekt. Däremot verkar det inte finnas mer permanenta plattformar för återkommande dialog kring områdets utveckling, som folk i allmänhet känner till. Av intervjuerna med företagare i området framgår dock att kommunen för dialog med näringslivet inför varje val, en gång vart fjärde år. Det är åtminstone vad som kommer till uttryck i intervjumaterialet. Samtidigt är både den nya Dansbanan och Skateparken ett resultat av dialog och samverkan med föreningar. Mer permanenta former för dialog

"Man vet vad som händer genom att se det ute i offentligheten. Då kan man vinka till många man känner."

(Kvinna 24 år)

med tydlig återkoppling och synliga resultat kan sannolikt bidra till att öka Vårbybornas förtroende för kommunen.

Att skapa sig en heltäckande bild av vilka föreningar som är aktiva i Vårby är inte helt lätt. Av kommunens

föreningsregister, google-sökningar och intervjuer framgår dock att det finns en scoutkår, en fotbollsförening, hyresgästföreningen, en lokal PRO-förening, Verdandi kvinnoförening, VISUK – Vårby Islamiska ungdoms- och kulturförening, båtklubben Vårby Nautiska Sällskap, ABF i Vårby, Rasa danscenter och det nystartade Vårby gäris. Enligt några intervjupersoner saknas ett starkt föreningsliv medan andra menar att det händer mycket under ytan. Det blir bland annat synligt på Vårbydagen och vid nationaldagsfirandet, där många föreningar deltar och visar upp sig

"De socialekonomiska aspekten...den är låg. Men kulturasspekten är hög!"

(Man 54 år)

med olika uppträdanden och event. Däremellan tycks de föra en mer anonym tillvaro. En förklaring till den relativt "osynliga" föreningsaktiviteten kanske kan ligga i bristen på lokaler, som gör det svårt för föreningarna och är ett återkommande tema i flera intervjuer. Skolornas matsalar går inte längre att hyra. Övriga gemensamhetslokaler är få och delas av många. I hyresgästföreningens lokaler huserar även Vårby scoutkår och lokala PRO. I centrumbyggnadens övre plan finns ABF, men dit är det svårt att hitta. Hos personalen på ABF finns många idéer kring hur utbudet skulle kunna utvecklas men lokalerna är för små och dåligt anpassade för ändamålet. Istället önskar man sig utökade lokaler i bottenplan med tydliga entréer som annonserar verksamheten ut mot gaturummet.

Utbudet av mötesplatser

Föreningslivet är en aktör som kan bidra till att skapa mötesplatser, men även privata och offentliga aktörer är viktiga. Vilka andra mötesplatser finns i Vårby? Flertalet av dem har berörts i tidigare avsnitt. Förutom ABF är biblioteket, stranden, fritidsgården, fotbollsplanen, temalekplatsen, skateparken och Dansbanan omtyckta mötesplatser. Möjligheten att grilla på temalekplatsen är mycket uppskattad och några informanter önskar sig liknande grillplatser på flera ställen, till exempel vid stranden.

Det finns även en familjecentral med öppen förskola, en sim- och idrottshall samt ett mindre antal matställen som Vårby Grill, Vårby café och krogen i centrum. Krogen upplevs dock som ett problem snarare än en tillgång av många, då den drar till sig missbrukare och skapar otrygghet på torget utanför. Även kyrkan beskrivs som en mötesplats som inte bara lockar kristna, utan även andra religiösa grupper i mindre omfattning. Därtill finns också de tillfälliga mötesplatserna, i form av Vårbydagen, nationaldagsfirandet och 127 Festivalen.

Av de mötesplatser som nämnts är flera av de mest uppskattade platserna helt eller delvis säsongsberoende, till exempel stranden, Skateparken och Dansbanan. Några mötesplatser är tillfälliga medan andra riktar sig till en ganska specifik målgrupp, till exempel öppna förskolan. Kyrkan lockar visserligen även besökare som inte är kristna men passar sannolikt inte alla, till exempel människor med en annan religion eller de som inte känner sig bekväma med den religiösa inramningen.

Vem tar plats?

Den grupp av flickor från fritidsgården som vi pratar med tycker att det finns mycket att göra i Vårby och nämner flera mötesplatser som de ofta besöker. Det kan sannolikt vara ett uttryck för att kommunen satsat på platser för barn och unga. Samtidigt bör man ha i åtanke att ungdomar som besöker fritidsgårdar generellt sett är en ganska liten grupp, även på orter som Vårby där andelen är större än på många andra platser. Hur flickor som inte brukar gå till fritidsgården upplever situationen vet vi inte.

I våra samtal med vuxna är bilden däremot en annan. Här anser de allra flesta att det nästan helt saknas mötesplatser, särskilt för kvinnor. Kyrkan lockar i första hand kvinnor ur den kristna gruppen men även en mindre grupp muslimska kvinnor. I övrigt är de offentliga rummen och andra mötesplatser överlag dominerade av män, anser flera informanter. Särskilt café med sin vattenpipa omnämns som en plats "full av gubbar som sitter och röker". Att röra sig i det offentliga rummet som kvinna kan dessutom medföra sociala sanktioner i form av ryktesspridning. Här finns alltså en social kontroll, som särskilt riktar mot kvinnor och begränsar deras rörelsefrihet. Från Verdandis håll har

"Vi har massor av saker att göra. Dansbana, mest för tjejerna och skatepark, mest för killar."

(Tjejer 13-14 år)

"ABF- är för passiva. De borde kunna göra mer. Speciellt för kvinnor. Vi behöver någonstans att träffas. Vi har försökt driva kvinnokaffe men vi har ingenstans att vara. Vi behöver "vårt" ställe där män inte ser oss."

(Kvinna 46 år)

man länge försökt driva frågan om att starta ett kvinnocafé, men bristen på lämpliga lokaler sätter käppar i hjulet. ABF är visserligen en mötesplats med ambitioner att välkomna alla, men det är uppenbart att det finns många som inte hittat dit eller önskar andra alternativ.

Några informanter framhåller även att det saknas mötesplatser för barn i mellanstadieåldern, cirka 9-12 år. Biblioteket lockar många barn i denna åldersgrupp. Möjligen kan även Dansbanan och Skateparken vara platser som lockar, men sannolikt är majoriteten av besökarna där lite äldre. Att barn i mellanstadieåldern ofta upplever att de saknar platser är ett mönster som känns igen från andra dialoger runt om i Stockholm.¹⁰ Fritidsgårdarna vänder sig vanligtvis till en något äldre målgrupp och många lekplatser är i första hand inriktade mot yngre barn. Här verkar det med andra ord finnas ett glapp i utbudet, i Vårby liksom i andra delar av staden.

¹⁰ Ett exempel är den dialog med barn som genomfördes i samband med framtagandet av Stockholms stads nya översiktsplan. I dialogen medverkade skolklassen från 12 av stadens 14 stadsdelar. För mer information se "Barn- och ungdomssamråd om Stockholms stads förslag till ny översiktsplan".

Överbryggande mötesplatser

Så hur kan utbudet av mötesplatser i Vårby beskrivas i termer av socialt kapital? Vilka är de sammanbindande och överbyggande mötesplatserna? Vad som definieras som sammanbindande respektive överbyggande socialt kapital hänger nära samman med vad som definieras som en grupp och är därför inte helt lätt att ringa in. Till exempel kan man diskutera om kvinnor ska betraktas som en grupp eller om man stället bör fokusera på skillnaderna mellan kvinnor med olika bakgrund, språk och religioner. En rimlig hållning är att många mötesplatser har inslag av både sammanbindande och överbyggande möten. Samtidigt finns det också mötesplatser som i större utsträckning än andra tydligt riktar sig till ett brett spann av besökare.

Dansbanan och Skateparken är till för alla men lockar en majoritet av flickor/kvinnor respektive pojkar/män, liksom en övervägande del unga. Även fritidsgården och öppna förskolan riktar sig mot en relativt avgränsad målgrupp medan Vårby café helt domineras av vuxna män som kommer dit för att prata, fika och röka vattenpipa. Av dessa mötesplatser framstår framförallt cafét som en plats för sammanbindande möten. Till de mer överbyggande mötesplatserna hör bland annat stranden, Vårbydagen och nationaldagsfirandet. Som framgått är detta dock mötesplatser som är tillfälliga eller helt säsongsb beroende. Kvar finns biblioteket och ABF som platser med potential att locka många olika grupper, oavsett årstid. Lokalernas anonymitet och storlek på ABF begränsar dock möjligheterna att utveckla verksamheten.

Behovet av mötesplatser kan givetvis variera med lokala förhållanden men generellt gäller att en stadsdel behöver en bred variation av olika

mötesplatser. I Vårby har det bland annat blivit tydligt att det behövs någon typ av separatistiskt rum särskilt för kvinnor, som kan motverka mansdominansen och den sociala kontrollen i det offentliga rummet.

Samtidigt saknas även överbyggande mötesplatser som fungerar under hela året. Här framstår planerna på ett nytt centrum som en möjlighet med stor potential. För att centrum verkligen ska bli en mötesplats för många olika målgrupper krävs lokaler som inte bara är avsedda för kommersiell verksamhet. Här skulle även områdets föreningar kunna hitta ett hem och därmed få ökade möjligheter att utveckla sina verksamheter, locka besökare och bidra till möten som bygger både sammanbindande och överbyggande socialt kapital. Förbättrade förutsättningar för föreningslivet kan sannolikt även bidra till att skapa mötesplatser för grupper som idag är missgynnade, till exempel kvinnor och barn i mellanstadieåldern.

ETT NORMKRITISKT PERSPEKTIV

Den övergripande frågan i detta avslutande analysavsnitt handlar om att undersöka vad som blir synligt när vi granskar kunskapen om Vårby utifrån ett normkritiskt perspektiv. Det leder i sin tur till en rad mer specifika frågor:

- På vilket sätt underlättar eller försvårar den fysiska miljön vardagslivet för olika grupper? Vilka mötesplatser finns och vem riktar de sig till?
- Finns ett mönster ifråga om vem som tar plats i det offentliga rummet?
- Hur är resurser i form av utrymme och investeringar i den fysiska miljön fördelade utifrån kön och andra relevanta kategorier?
- Vem är normen? Finns det grupper som missgynnas?

Trygghetsfrågan och den omvända trafikmaktordningen

Vårby är planerat utifrån sin tids modernistiska ideal med en relativt likformig bebyggelse och en strikt separering av olika trafikslag i stadsrummet. Siktlinjerna är bitvis bristfälliga och bebyggelsen består av många "baksidor" mot de offentliga rummen. I kombination med få (avläsbara) målpunkter och tydliga entréer skapar det en brist på folkliv som kan ge "ögon på platsen" och bidra till ökad trygghet. Generellt sett vet vi att kvinnor är mer otrygga än män, vilket även bekräftas av intervjuerna. Möjligen finns ett liknande mönster även hos andra grupper som upplever en högre grad av utsatthet i det offentliga, till exempel hbtq-personer.

Trafiksepareringen innebär på många sätt en omvänd trafikmaktordning, där gång- och cykeltrafikanter prioriteras framför bilen. Det gynnar både kvinnor och barn, som överlag tar sig fram till fots eller med cykel i högre grad än män i vuxen ålder. Till skillnad från många andra delar av staden är det med andra ord inte bilen och den bilburna mannen som varit normen för planeringen i Vårby. Nackdelen med trafiksepareringen är däremot att den tenderar att skapa obefolkade platser som upplevs som otrygga, till exempel gång- och cykeltunnlar. Som konstaterats är upplevelsen av otrygghet både en jämställdhets- och jämlikhetsfråga, som drabbar vissa grupper hårdare än andra.

Mansdominans i det offentliga

Enligt våra informanter är den typiske Vårbybon en man. Vi har också konstaterat att Vårby är utrustad med en kombinerad sim- och idrottshall, fotbollsplan och ett antal ganska nya anläggningar som skatepark, dansbana och temalekplats. Därtill finns en fritidsgård och ett bibliotek, som båda är välbesökta. Skate är en

starkt mansdominerad sport, medan dans är populärare bland kvinnor.

På fritidsgården uppgår andelen flickor till drygt 38 % av det totala antalet besökare. Vi vet också att endast 5 % av Vårbys högstadietjejer är medlemmar i en idrottsförening medan andelen som är fysiskt aktiva i någon form ligger på 17 %. Även pojkarnas föreningsidrottande och fysiska aktivitet är lägre än snittet i Huddinge, men ligger en bra bit över motsvarande siffror för flickorna¹¹. Forskning visar dessutom att endast 20 % av dem som nyttjar olika typer av aktivitets- och spontanidrottsytor är flickor¹². Av detta kan vi dra slutsatsen att flickorna sannolikt är underrepresenterade inte bara på fritidsgården utan även i idrottshallen, på fotbollsplanen och i skateparken. Däremot nyttjar de enligt uppgift både biblioteket och dansbanan i lika hög grad eller mer än pojkarna¹³. Flickbasketlaget Vårby Gäris som drivs av två unga kvinnor är ett välkommet initiativ för att förändra obalansen och locka fler tjejer till föreningsidrotten.

”Caféet som kom gjorde alla glada, men det blev ju bara rökande gubbar där!”

(Kvinna 58 år)

Behov bortom normen

Intrycket är att Huddinge kommun satsat på att skapa många attraktiva mötesplatser och aktiviteter för barn och unga i Vårby, även om användandet inte alltid blir helt jämställt. Av intervjuerna framgår dock att barn mellan cirka 9-13 år är en grupp som till stor del saknar mötesplatser. Det är ett mönster som känns igen från andra delar av staden och bottnar i att lekplatserna oftast inriktas mot en yngre målgrupp medan fritidsgårdarna vänder sig till de något äldre. Däremellan uppstår med andra ord en vakans.

I dagsläget återfinns barn i mellanstadieåldern framförallt på biblioteket. Det är en uppskattad mötesplats, men med begränsade förutsättningar att möta alla behov

hos denna grupp.

Som framgått ligger Vårby vårdcentral i Masmo dit många äldre kan ha svårt att ta sig. Lokalbussarna går sällan och vägen dit till fots upplevs av många som otrygg och allt för lång, särskilt för en person med begränsad rörelseförmåga. Även nivåskillnaderna i centrum är problematiska för personer som tar sig fram med barnvagn, rullator eller rullstol. Slutligen råder stor brist på gemensamhetslokaler som ger utrymme för lokala initiativ som kan bidra till social innovation och skapa alternativa lösningar för att hantera vardagens behov och brister. Utan rum att mötas i blir det helt enkelt svårt att ta tillvara de boendes engagemang och idéer.

Bild: Biblioteket i Vårby (Huddinge kommuns hemsida)

¹¹ Verksamhetsplan 2018 för kultur och fritidsnämnden. KFN-2017/146

¹² Blomdahl, U, Elofsson, S & Åkesson, M (2012).

¹³ Som framgått tidigare är de flickor vi pratat med nöjda med utbudet av aktiviteter och mötesplatser. Här bör man samtidigt ha i åtanke att flickorna tillhör den grupp som ofta besöker fritidsgården. Av forskning framgår att det generellt sett är en ganska liten grupp av det totala antalet ungdomar på en ort. Hur de flickor som inte besöker fritidsgården upplever situationen i Vårby vet vi med andra ord inte. Forskningen visar också att kvinnor/flickor i större utsträckning använder biblioteken än män/pojkar (Blomdahl, U & Elofsson, S (2017). Uppgiften att dansbanan i första hand nyttjas av kvinnor/flickor bygger på våra intervjuer.

Bild: Tjejdag på fritidsgården Vårby Ungdom (Huddinge kommuns hemsida)

Vårby - kommunens bakgård?

Intervjumaterialet är mycket tydligt på flera punkter, framförallt när det gäller två saker. För det första finns en stark upplevelse av att Vårby är en bortglömd och lågprioriterad plats, som beslutfattare hos kommun och andra aktörer inte bryr sig om. Det är en känsla som sannolikt bottnar i flera företeelser, bland annat den negativa mediabilden. Ännu en faktor som kan spela in är att endast 2 av samtliga 126 ledamöter och ersättare i kommunfullmäktige och kommunstyrelse är bosatta i Vårby. För det andra är det tydligt att centrum upplevs som ett stort problem. Trots upprepade samtal med kommun och fastighetsägare där behovet av åtgärder påpekats har satsningarna för att förnya centrum än så länge uteblivit. Samtidigt pågår

omfattande satsningar i Kungens kurva, vilket enligt de intervjuade småföretagarna ytterligare förvärrar situationen i Vårby centrum. Det kan i sin tur bidra till att förstärka känslan av att Vårby är en "bakgård" med människor som inte riktigt räknas. Det faktum att centrum sedan många år tillbaka inte längre ägs av kommunen har givetvis betydelse i sammanhanget, eftersom det kommunala handlingsutrymmet därmed minskar. Men hårda fakta biter sällan på känslor som byggts upp under lång tid och situationen verkar helt klart skada Vårbybornas förtroende för kommunen.

För det andra är det tydligt att centrum upplevs som ett stort problem. Trots upprepade samtal med kommun och fastighetsägare

där behovet av åtgärder påpekats har satsningarna för att förnya centrum än så länge uteblivit. Samtidigt pågår omfattande satsningar i Kungens kurva, vilket enligt de intervjuade småföretagarna ytterligare förvärrar situationen i Vårby centrum. Det kan i sin tur bidra till att förstärka känslan av att Vårby är en "bakgård" med människor som inte riktigt räknas. Det faktum att centrum sedan många år tillbaka inte längre ägs av kommunen har givetvis betydelse i sammanhanget, eftersom det kommunala handlingsutrymmet därmed minskar. Men hårda fakta biter sällan på känslor som byggts upp under lång tid och situationen verkar helt klart skada Vårbybornas förtroende för kommunen.

Foto: Holger Ellgaard, Creative Commons (CC), Wikipedia

Foto: Holger Ellgaard, Creative Commons (CC), Wikipedia

Slutsatser och rekommendationer

5.

Vad har vi kommit fram till?

Detta avslutande kapitel har två huvudsyften. För det första syftar det till att sammanfatta analysen i ett antal slutsatser. Vad är viktigt i Vårby? För det andra är ambitionen att lämna rekommendationer som kan bidra i det fortsatta arbetet med planprogrammet men även i senare planeringsskeden och andra verksamhetsområden som påverkar vardagslivet i Vårby. Med utgångspunkt i analysen – vad krävs för att utveckla Vårby på bästa möjliga sätt till en attraktiv, inkluderande och hållbar stadsdel för många olika grupper och behov?

DE VIKTIGASTE SLUTSATSERNA

Det är tydligt att många Vårbybor upplever Vårby som en bortglömd och nedprioriterad plats. Det kan sannolikt förklaras av flera faktorer; det geografiska läget i kommunen, den negativa mediabilden, politisk underrepresentation och en brist på mer omfattande satsningar på den fysiska miljön.

- Vårby kännetecknas av flera fysiska och mentala barriärer. Den främsta fysiska barriären utgörs av E4/E20. I kombination med otrygga gång- och cykeltunnlar gör den det svårt att ta sig från Vårby gård till Vårby Haga/Masmo, t.ex. för att besöka vårdcentralen. Därtill är det dyrt att ta sig med buss till andra delar av Huddinge. Den främsta mentala barriären handlar om Vårbys dåliga rykte.

- Inom Vårby gård utgör dalgången "Ravinen" en barriär som begränsar

möjligheterna till gena färdvägar. Själva bebyggelsestrukturen gör också att det saknas "genvägar" och man tvingas istället ta sig runt stora delar av området.

- Många trivs och beskriver Vårby som "en stor familj" där alla känner alla, vilket bidrar till trygghet. Utöver den sociala sammanhållningen beskrivs närheten till grönska och vatten som de främsta tillgångarna. Stranden är en av de absoluta favoritplatserna, men skulle behöva skötas om bättre.

- Samtidigt finns också problem med otrygghet. Det handlar dels om sociala faktorer som kriminalitet och ungdomshäng, med stora grupper av pojkar/män i centrum. Men det handlar också om en fysisk utformning med många "baksidor", få (synliga) målpunkter, bristande överblick och obefolkade offentliga rum. Flera informanter pekar även på brister i underhållet av gatubelysningen.

- I kombination med dålig skyltning gör utformningen av bebyggelse och gaturum att det är svårt att hitta i området.

- Trafiksepareringen underlättar barns mobilitet men skapar också otrygga platser, till exempel gång- och cykeltunnlar.

- Centrum beskrivs som ett av de största problemen i området. Centrumbyggnaden är otillgänglig och sliten med många baksidor och tomma lokaler. Utbudet av kommersiell service är otillräckligt och flera av småföretagarna beskriver sin situation som ohållbar. Centrum är också den plats som beskrivs som mest otrygg och framkomligheten med barnvagn eller för personer med nedsatt rörelseförmåga är begränsad.

- Närheten till serviceutbudet i Skärholmen och Kungens kurva är på sätt och

vis en tillgång för Vårbyborna men bidrar samtidigt till utarmningen av Vårby centrum, enligt lokala företagare.

- Bostadsbeståndet i Vårby är mycket ensidigt med en övervägande andel hyresrätter samt en brist på både mindre och större lägenheter. Det försvårar en så kallad "bostadskarriär" och understödjer inte förändringar i människors livssituation, t.ex. familjebildning, tillökning eller separationer.

- I Vårby finns ett relativt stort utbud av samhällsservice. Liksom det kommersiella utbudet är tillgången till konst och kulturupplevelser relativt begränsad. Här utgör ABF och biblioteket med "barnkonsten" de viktigaste verksamheterna.

- Många upplever det offentliga rummet i Vårby som mansdominerat och berättar om hur kvinnor kontrolleras. För vuxna saknas mötesplatser nästan helt och de få som finns domineras av män. Därför framförs upprepade önskemål om en mötesplats särskilt för kvinnor.

- De tonårsflickor vi träffar på fritidsgården upplever att det finns mycket att göra i Vårby. Hur flickor som inte besöker fritidsgården upplever situationen vet vi inte. Av tillgänglig statistik kan vi dock dra slutsatsen av flickor är underrepresenterade på fritidsgården, fotbollsplanen, skateparken och i idrottshallen.

- Även barn i ålderskategorin cirka 9-13 år saknar till stor del platser att vara på, vilket är ett mönster som känns igen från andra delar av staden.

- Många av de populäraste mötesplatserna i Vårby är säsongsberoende, tillfälliga eller för en avgränsad målgrupp. Det gör att det finns få överbyggande mötesplatser som fungerar hela året. ABF är en viktig aktör men begränsas av små och icke-ändamålsenliga lokaler. Överhuvudtaget skapar bristen på lokaler svårigheter för föreningslivet.

- I Vårby är grönskan alltid nära, det finns många uppskattade promenadstråk och möjligheterna till rekreation, idrott och fysisk aktivitet i olika former är goda. Dock utnyttjas de inte i samma utsträckning av alla.

- I dagsläget saknas en permanent plattform för återkommande dialog mellan kommun och boende om områdets utveckling.

- Vårbyskolan behövs ses över både vad gäller resultat, utseende och placering.

FÖRSLAG FÖR FRAMTIDEN

Förslagen tar sin utgångspunkt i de slutsatser som dragits och är därför av varierande karaktär. Medan vissa kan tas omhand inom ramen för ett programarbete är andra mer relevanta i senare skeden eller rör rent av andra verksamheter än fysisk planering. Förslagen utgår från ett normkreativt perspektiv med målet att tillgodose behoven hos många olika grupper.

Input till programarbetet

- Vårby har goda förutsättningar för förtätning. Sträva efter en varierad sammansättning av upplåtelseformer, boendetyper och bostadsstorlekar. Målet bör vara att bidra till ett bostadsbestånd med attraktiva boenden för olika konstellationer, familjestorlekar och ekonomier, bl.a. genom fler kollektiva boendeformer.

- Ta vara på möjligheten att göra bebyggelsen mer varierad i sin utformning. Tillför högre byggnader med utsikt över vattnet på strategiska platser, utan att bygga bort den lägre bebyggelsens småskalighet.

- Utveckla gatustrukturen med fler alternativa och gena färdvägar och tillför gröna parkstråk som binder ihop bebyggelsen med vattnet. Utveckla även en strandpromenad med höga vistelsevärden längs med vattnet från Vårbybadet och ned mot Vårby udde.

- Programmet bör bidra till en gatu- och bebyggelsestruktur som ger förbättrade siktlinjer, fler synliga målpunkter, ökad överblickbarhet och orienterbarhet.

- Utveckla dalgången "Ravinen" för att minska dess barriäreffekt och stärka vistelsevärdena i grönområdet.

- Utveckla kopplingarna mot övriga Huddinge och närliggande orter i Stockholm och Botkyrka, särskilt mot Vårby Haga/Masmo. Värna de värden som trafiksepareringen medför och prioritera gång- och cykeltrafikanter. Se över och/eller skapa alternativ till otrygga gång- och cykeltunnlar.

- En ny fin och inbjudande skolbyggnad med ett bra strategiskt läge skulle innebära ett lyft för Vårby. Förnyelsen kan bidra till att öka skolans attraktivitet både bland elever och lärare.

- Planera för ett nytt centrum där centrumbyggnaden, torget och övriga gaturummet samspelar med varandra. Här finns stora möjligheter att tillföra fler mötesplatser för olika behov. Därför är det önskvärt att centrum inte bara ger plats åt kommersiella aktörer utan även erbjuder lokaler för offentlig eller föreningsdriven verksamhet.

- Prioritera en mångfald av offentliga rum med olika karaktär, så som parker, lekplatser, aktivitets- och idrottsytor, stråk, torg och andra gaturum.

- Prioritera barns ytor så som bostads, skol- och förskolegårdar. Storleken på skol- och förskolegårdar bör följa Boverkets rekommendationer.

- Sträva efter bostadsgårdar om minst 1000 kvm med goda förutsättningar för grönska, sol och skugga, oavsett årstid.

Senare planeringsskeden

- Arbeta utifrån ett normkreativt perspektiv vid programmering och gestaltning av offentliga rum. Det kan bl.a. handla om mindre rumsbildningar i en

intim skala, en variation av ytor med olika exponeringsgrad, "sociala" sittplatser för umgänge i olika konstellationer och en balans mellan tävlingsidrott och konkurrensfria zoner.

- Bjud in olika målgrupper till dialog och medskapande i planerings- och designprocessen. Etablera även samverkan med olika förvaltningar tidigt i processen, till exempel kultur- och fritidsförvaltningen.

- Utveckla Vårbybadet genom att tillföra fler vistelsestödjande element, till exempel olika typer av sittplatser, grillmöjligheter och offentliga toaletter.

- Tillför mötesplatser för barn cirka 9-13 år och involvera målgruppen i ett tidigt skede. Det kan till exempel handla om att komplettera befintliga lekplatser med fler funktioner och mer utmanande lekredskap.

- Verka för en könsseparatistisk mötesplats för kvinnor och involvera målgruppen i ett tidigt skede.

- Verka även för fler överbyggande mötesplatser, där många olika grupper inkluderas och får möjlighet att möta andra.

- ABF är idag den aktör i kommundelen som har störst möjligheter att skapa en överbyggande mötesplats för många olika målgrupper, oavsett ekonomiska resurser. Prioritera därför nya och mer ändamålsenliga lokaler för ABF. Lokalerna bör ligga i ett centralt läge, i bottenplan med tydliga entréer som annonserar verksamheten ut mot det offentliga rummet.

- Ställ sociala krav på byggaktörer för att få till stånd fler gemensamhetslokaler i området. Det är en viktig "social infrastruktur" som har stor betydelse för föreningslivet och potential att bidra till en större bredd av mötesplatser, även för de grupper som idag missgynnas.

- Förbättra skyltningen i området.

Komplettera information i text med symboler och bilder, så att även barn och icke-svensktalande kan förstå.

Övrigt

- Skapa permanenta plattformar för återkommande dialog om områdets utveckling.

- Vidta aktiva åtgärder för att stötta föreningslivet, öka flickors deltagande inom föreningsidrotten och locka fler barn från Vårby till den kommunala kulturskolan.

- Satsa även på "spontanytor" kombinerat med ledarledda aktiviteter där olika redskap tillhandahålls utan kostnad, t.ex. fotboll, pingisracket eller liknande.

- Lyfta fram och tillgängliggöra Vårbys kulturarv som tex Vårby källa och forn lämningar.

REFERENSER

Blomdahl, U & Elofsson, S (2017). Jämställd och jämlik! En studie av hälsa och offentligt resursutnyttjande på fritidsområdet bland barn och ungdomar i Stockholms stad i jämförelse med andra kommuner, Stockholm stad.

Blomdahl, U, Elofsson, S & Åkesson M (2012). Spontanidrott för vilka? En studie av kön och nyttjande av planlagda utomhusmiljöer för spontanidrott under sommarhalvåret, Stockholm stad.

Gittel, R & Vidal, A (1998). Community organizing. Building social capital as a development strategy. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

Putnam, R (1993). Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien. Stockholm: SNS Förlag.

Ristilampi, P (1994). Rosengård och den svarta poesin: en studie av modern annorlundahet. Stockholm: Östlings förlag.

Stockholms stad, Barn- och ungdomssamråd om Stockholm stads förslag till ny översiktsplan.

Övriga referenser:

Områdesfakta från Huddinge kommun, se huddinge.statistikportal.se/omradesfakta/

www.wikipedia.se

Filmen "Verktyg för kunskapsbaserat beslutfattande – Södertörnsanalysen och lyckoparadoxen".

Bilagor

Intervjumall

OM DELTAGAREN

1. Vart bor/arbetar/studerar ni? Hur länge har ni bott/arbetat/studerat där?

IDENTITET

2. Vad är det första ni tänker på när någon säger Vårby? Säg en sak.
3. Beskriv vilken typ av plats Vårby är. (Fysiskt och atmosfär)
4. Vem är en typisk Vårby-bo? (historiskt, nu och i framtiden.)
5. Vad finns det för anledningar att besöka Vårby? (Ortofotot) .)
6. Finns det något särskilt i Vårby att ta vara på/utveckla när Huddinge nu växer? (Ortofotot)
7. Finns det särskilda problem i Vårby?

VARDAGSLIV

8. Om ej boende: Var bor ni och hur tar ni er till Vårby? (Ortofotot)
9. Vilka lokaler/platser utnyttjar ni oftast i Vårby.
10. Hur är det att promenera, cykla, (åka kollektivt) i området?
11. Är det lätt att hitta till och inom Vårby? Orienterbarhet, skyltning. (Ortofotot)
12. Finns det några platser i närområde som ni upplever som otrygga? (Ortofotot)
13. Hur fungerar serviceutbudet vad gäller: (Diskutera och betygsätt från skala 1–5)
 - a) Skola, vård och omsorg
 - b) Lek, fritid och sport
 - c) Kulturupplevelser
 - d) Grönska och rekreation
 - e) Centrumutbud (dagl. och kommers)

SAMSPEL

14. Hur brukar boende/brukare involveras inför förnyelse i Vårby? Dialog?
15. Vad finns det för mötesplatser? Gemensamhetslokaler? Populära? Överbryggande?
16. Hur tas det lokala engagemanget tillvara.
17. Hur tycker ni att de offentliga platserna/funktionerna skulle kunna utvecklas? (Ortofotot)

SAMMANHÅLLEN STAD

18. Upplever ni att det finns några barriärer i Vårby? Fysiska/mentala? Förklara.
19. Vad finns det för olika typer av kommunikationsmöjligheter till och inom området?
20. Är gaturummet planerat jämlikt utifrån trafikmaksordning?
21. Vad finns det för socioekonomisk tillgänglighet i Vårby gällande prisnivåer?
22. Om ni fick drömma hur stort skulle det nya området i Vårby vara?

NORMKREATIV PLANERING

23. Finns det representation av olika grupper (ålder, kön) Vårbys offentliga miljöer?
24. Finns det en jämn fördelningen av offentligt utrymme kön, ålder, etnisk tillhörighet, religion, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet?
25. Finns det plattformar för lokalt initiativ utöver det normativa? Är det viktigt?
26. Finns det bostäder och upplåtelseformer som är normkreativa? (Kollektivboende etc)
27. Finns det lokaler för delningsekonomi eller social innovation?

